

વીર સંવત ૨૪૯૨, ફાગણ સુદ ૪, ગુરુવાર
તા. ૨૪-૨-૧૯૬૬, શ્લોક-૧૦. પ્રવચન નંબર-૩૫

‘દૌલતરામજી’ની કરેલી આ ‘છ ઢાળા’ છે. એની આ છઠ્ઠી ઢાળા ચાલે છે, છઠ્ઠીનો દસમો શ્લોક છે. શું અધિકાર છે ? શુદ્ધોપયોગ. આત્માએ અનંતકાળથી અનંત વાર શુભ અને અશુભના પરિણામરૂપી ઉપયોગ તો અનંત વાર કર્યો. સમજાય છે કાંઈ ? એ તો કાલે કહ્યું હતું દેહાદિક પરપદાર્થનું તો એણે કાંઈ કર્યું નથી, કોઈ દિ’ કરી શકતો જ નથી. પોતાના આત્મા સિવાય શરીર, વાણી, પૈસો, લક્ષ્મી, આબરુ, કીર્તી, દીકરા, પુત્ર, પૈસા એનું તો કાંઈ જરીએય કરી શકતો નથી.

મુમુક્ષુ :- બધું કરે છે ને !

ઉત્તર :- કાંઈ કરતો નથી, મૂઢ માને છે કે, હું કરું છું. ભાવ કરે છે ઇ. શુભ ને અશુભભાવ, જેને અહીંયાં અશુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ કહેવામાં આવે છે. એણે અનાદિથી પોતાની દશામાં અશુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ અનંત વાર નિગોદથી માંડી નવમી ધૈર્યેયક ગયો ત્યાં અશુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ કર્યું છે. નથી કર્યું શુદ્ધોપયોગનું આચરણ, વાણી, આ શરીર ચાલે એ ક્રિયાને પણ આત્માએ કોઈ દિ’ કરી જ નથી. એ તો જડની અવસ્થાનું પર્યાય-કાર્ય છે. પર્યાય કહો કે જડનું કાર્ય કહો કે જડનો ભાવ કહો, એ જડના ભાવને આત્મા કોઈ દિ’ કરે નહિ. પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ છે એની અનંતકાળમાં એણે દૃષ્ટિ કરી જ નથી. એથી એના પર્યાયમાં અશુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ, અશુદ્ધ પરિણામ, અશુદ્ધનો ભાગ શુભ ને અશુભ બેય અનંત વાર કર્યા (અને) ચાર ગતિમાં રખડ્યો.

હવે અહીંયાં શુદ્ધોપયોગની અને શુદ્ધ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રની વ્યાખ્યા છે કે, જે કદી અનંતકાળમાં કરી નથી અને કરે ત્યારે કેવી દશા હોય છે ? પ્રથમ અનુભવકાળ, પ્રથમ આત્માનો સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્તિનો કાળ, એ કાળે શુદ્ધોપયોગરૂપી આચરણ કઈ

રીતે હોય છે એનું આ વર્ણન છે. અને પછી પણ જ્યારે જ્યારે આત્મા ધ્યાતા-ધ્યાન-ધ્યેયને ચુકીને અભેદપણાનો ઉપયોગ કરે ત્યારે પણ આવા જ શુદ્ધોપયોગનું આચરણ હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? બહુ ઝીણું. નવમી ગાથા થઈ ગઈ, દેખો !

હવે ‘સ્વરૂપાચરણ-ચારિત્રનું લક્ષણ’ કહે છે, જુઓ ! ‘અને નિર્વિકલ્પ ધ્યાન’

પરમાણ-નય-નિક્ષેપકો ન ઉદ્યોત અનુભવમે દિષ્તૈ;

દગ-જ્ઞાન-સુખ-બલમય સદા, નહિ આન ભાવ જામો વિષ્તૈ.

મૈં સાધ્ય સાધક મૈં અબાધક, કર્મ અરુ તસુ ફલનિતૈં;

ચિત્તપિંડ ચંડ અખંડ સુગુણકરંડ ચ્યુત પુનિ કલનિતૈં. ૧૦.

આહા...હા...! સમજ મેં આયા ? સમજાય છે ? પહેલી એની વિધિ તો જાણવી પડશે કે નહિ ? અનંતકાળમાં એ ચીજ શું છે એની રીત પણ જાણવામાં ન આવે તો અંદરમાં સ્વરૂપનો, અનુભવનો પ્રયોગ કઈ રીતે કરે ? એમ ને એમ શુભ ક્રિયાકાંડ કરતાં કરતાં કલ્યાણ થઈ જશે એમ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ, જપના શુભભાવ થાય એનાથી આત્માનું કલ્યાણ થશે એમ ત્રણકાળમાં નથી.

મુમુક્ષુ :- ધીરે ધીરે હળવો થાતો જાય.

ઉત્તર :- ધીરે ધીરે હળવો થતો જ નથી એનાથી. હળવી ચીજ જે નિર્વિકલ્પ પદાર્થ છે એને દૃષ્ટિમાં લે ત્યારે હળવો થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ?

અહીં તો અહીં વિશેષ વાત કરે છે. કે, બહારના જડ આદિ નિમિત્તો સાધન તો આત્માના અનુભવમાં સાધકપણે છે જ નહિ પણ આત્માના અંતર અનુભવ કાળમાં સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રના કાળમાં કષાયની મંદતાના ભેદનો વિકલ્પ (થાય) એ પણ એને સાધકપણે સહાયક નથી.

અહીં તો એ નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ જેનાથી વસ્તુની પહેલી સિદ્ધિ કરે. નય નામ એક ગુણને સિદ્ધ કરવાનો જે અંશ, જ્ઞાનઅંશ જેનાથી ગુણની સિદ્ધિ થાય કે જ્ઞાન છે, દર્શન છે, આનંદ છે. પ્રમાણથી દ્રવ્ય અને પર્યાયની સિદ્ધિ કરે. ત્રિકાળ દ્રવ્ય છે, વર્તમાન અવસ્થા છે, ગુણ-ભેદ છે એવું પ્રમાણ દ્વારા નક્કી કરે. નય, નિક્ષેપ અને પ્રમાણ. નિક્ષેપ (અર્થાત્) વસ્તુની સ્થિતિ વાસ્તવિક દ્રવ્ય કોને કહીએ, ભાવ કોને કહીએ

એનો વિચારથી નિર્ણય કરે. જે પ્રથમ જ્ઞાનમાં એ દશા આવે છે એ નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણના જ્ઞાનનો વિકલ્પ પણ જ્યાં સ્વરૂપના અનુભવમાં તે સાધક થતો નથી. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ?

બહુ ફેર છે. અત્યારની માણસની એવી પ્રવૃત્તિમાં એવું એને સમજાવી દીધું છે કે, (તમે) આ કરશો તો કરતાં કરતાં (કલ્યાણ થઈ જશે). શુભ પરિણામ કરવા, શુભ યોગ કરવો. કરવો, હોય છે પણ ઇ કરતાં કરતાં તમારો અનુભવ સમ્યગ્દર્શન થશે... સમજાય છે કાંઈ ? એમ માનીને એની જિંદગી નિષ્ફળ જાય છે.

અહીં તો આચાર્યનું કરેલું, ‘સમયસાર’ની ગાથા છે એનો જ આ શ્લોક પોતે મુક્યો છે. સમજાણું ? છે ને ? તેરમી ગાથાનો છે. તેરમી ગાથાનો છે ને ? ‘ઉદયતિ ન નયશ્રીરસ્તમેતિ પ્રમાણં’ નવમો શ્લોક છે. આ ગાથા દસમી છે. ‘સમયસાર’નો નવમો શ્લોક છે એની વાત આ દસમા શ્લોકમાં ‘દૌલતરામજી’ વાત કરે છે. એના ઘરની કંઈ છે નહિ. હિન્દીમાં સાદી સરળ ભાષામાં, સંસ્કૃતમાં જે હતું તેને સરળ ભાષામાં મુક્યું છે. એટલી વાત છે, બીજી કાંઈ વાત છે નહિ. એ નવમા શ્લોકનો જ અર્થ છે, દેખો !

તે સ્વરૂપાયરણ-ચારિત્રના કાળમાં સાધક જીવને એમ લેવું. સાધક – એમાં મુનિ લીધું છે ને ? આત્મા પોતાના અંતર સ્વરૂપાયરણ ચારિત્રના શુદ્ધોપયોગના કાળમાં શું હોય છે ? ભલે એક આઠ વર્ષની દીકરી હોય, દેડકો નાનો હોય, મચ્છ હોય એ પણ જ્યારે જ્યારે આત્માના સમ્યક્ અનુભવને પ્રથમ પામે છે કે જ્યારે જ્યારે વળી સ્વરૂપમાં અનુભવને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે એની દશા આવી હોય છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા..! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની મૂર્તિ અખંડાનંદ એનું અંતર સ્વરૂપનું શુદ્ધોપયોગનું આચરણ, ત્યાં ‘આત્મ-અનુભવમાં પ્રમાણ, નય અને નિક્ષેપનો વિકલ્પ પ્રગટ દેખાતો નથી.’ ઝીણી વાત છે ને ?

ભગવાનઆત્મા પોતાના જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમાં અંતર્મુખ થઈને સ્વરૂપાયરણના શુદ્ધોપયોગમાં રહે ત્યારે આ નય, જે એક ગુણને સિદ્ધ કરવાનો અંશ છે, એ વસ્તુ તો અહીં અનુભવમાં સિદ્ધ છે. એને સિદ્ધ કરવાની રહી નથી. પ્રમાણથી આખી સિદ્ધ કરવી હતી એ વર્તમાન દશા અનુભવ કાળમાં આખી ચીજની શું ચીજ છે તે અનુભવ

કરે છે એટલે એને પ્રમાણથી સિદ્ધ કરવાની વાત રહેતી નથી. નિક્ષેપથી સિદ્ધ કરવાની વાત રહેતી નથી. દ્રવ્યની યોગ્યતા છે, ભાવ પ્રગટમાં દશાનો અનુભવ સ્વભાવ સન્મુખ વર્તે છે. ઝીણું છે. ગુજરાતી થયું પણ હવે વસ્તુ તો ઝીણી હોય એ આવશે કે નહિ ?

કહે છે, આહા..હા..! ભગવાનઆત્મા પોતાના નિજ સ્વરૂપના સન્મુખ, સ્વરૂપની સન્મુખ, વિકારથી વિમુખ અને નય, નિક્ષેપ અને પ્રમાણના ભેદના વિકલ્પથી પણ ઉપેક્ષા કરી વિમુખ થઈ અને સ્વરૂપના સાધનમાં એકાકાર થાય છે ત્યાં એ નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણનો વિકલ્પ રહેતો નથી. આહા..હા..! ભારે ઝીણું, ભાઈ ! ભાઈ ! મુનિ ભલે લખ્યું. સાધક (લેવું). પહેલા કહ્યું સાધક છે. સમજાણું કાંઈ ?

સાધક દશા શરૂ થતાં ચોથા ગુણસ્થાનમાં, પાંચમામાં કે મુનિને શુદ્ધોપયોગના કાળમાં આવી સ્થિતિ હોય છે. આહા..હા..! જેને પ્રમાણ એટલે આખી ચીજનું જ્ઞાન—આ સામાન્ય વસ્તુ ધ્રુવ છે, વર્તમાન અવસ્થા પર્યાય (છે). બેના પ્રમાણજ્ઞાન દ્વારા નક્કી કર્યું. અન્યમતિઓથી વિપરીત જે કઈ વાત અન્યમતિ કહેલી છે એનાથી સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલી વાત સામાન્ય—ધ્રુવ, વિશેષ—પર્યાય એ પ્રમાણે પ્રમાણજ્ઞાન વડે નક્કી કર્યું. પણ જ્યાં અંતરમાં અનુભવ થતા એ વિકલ્પ ત્યાં રહેતો નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

એક માલ લેવો હોય, માલ, પકવાન આદિ. તો ભાવ પૂછે કે, આ કેટલા રૂપિયાનો શેર છે ? કે, ભઈ પાંચ રૂપિયાનો શેર. ત્રાજવા ક્યાં છે ? ત્રાજવા, ત્રાજવા છે ને ? ત્રાજવા લાવ, ધડો કરો, ધડો. સરખું છે કે નહિ ? વળી આ બાજુમાં જેની કોર માલ નાખે એની કોર થોડુંક મીણ-બીણ, લાખ ચોટાડી દીધું હોય (તો) પા શેર, અધ શેર એટલે માલ ઓછો તોળાય. ધડો કરે છે કે નહિ પહેલો ? ધડો કરે છે, ધડો કરે. ત્રાજવા સરખા છે કે નહિ બરાબર ? ભાવ કરે પછી ત્રાજવાનો તોલ બરાબર ધડો કરે. અમારે કાઠિયાવાડીમાં ધડો કહે છે. ધડા કહતે હૈં ના ? એ..ઈ.. ! ત્રાજવાના ધડાને અને તોલના કાટલાને (બરાબર મેળવે). પછી ખાવા વખતે ત્રણ ભૂલી જાય. ખાવા વખતે ગોખ્યા કરતો હશે ? પાંચ રૂપિયાનો શેર આ કાટલાનો ધડો કરીને લીધો છે અને આ પાંચ શેર લીધો છે, પાંચ શેર લીધો છે. (એમ કરે તો) સ્વાદ ન આવે. સમજાય છે કાંઈ ?

એમ ભગવાનઆત્મા નય, નિષ્કેપ, પ્રમાણના જ્ઞાન દ્વારા એ વસ્તુ શું છે એનું પહેલા સત્સમાગમે શ્રવણ આદિ કરીને નક્કી કર્યું હોય. અનંતકાળમાં અનંત અજ્ઞાનીઓ કહે છે એમ નહિ પણ સર્વજ્ઞે કહેલો આત્મા એક સમયમાં અનંત ગુણનો પિંડ આત્મા છે. એક સમયમાં અનંત ગુણની પર્યાય છે. એમ પ્રમાણથી એનું જ્ઞાન વિકલ્પથી, વિકલ્પ દ્વારા, મનના સંગ દ્વારા એ નક્કી કર્યું. નયથી નક્કી કર્યું કે, એક એક ગુણ એક એક નયથી જણાય છે. નિષ્કેપથી નક્કી કર્યું કે, દ્રવ્ય ત્રિકાળ અનંત કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થવાને લાયક જ આ આત્મા છે. સિદ્ધપદની પર્યાયને પ્રાપ્ત થવાને લાયકાતવાળું આ દ્રવ્ય છે. અંદર ભાવમાં હું જેટલો એકાગ્ર થાઉં એટલો વર્તમાન નિર્વિકલ્પ ભાવ પ્રગટ થાય એમ પહેલું નક્કી કરે. પણ નક્કી કરવાના કાળમાં એ થાતો ન હોય. ઓલો ભાવ પૂછે, એમાં તે ટાણે ખાતો ન હોય. અને ખાવું હોય તો કાંઈ તરત દુકાનેથી ઉપાડી લે છે ? લાવ. ભાવ પૂછ્યા વિના ખાવા મંડે ? ભાવ મારે પૂછવો નથી કે ત્રાજવા લાવ ખાવા મંડુ. પેલો ધોલ મારે, કોણ છે આ તે ? ભાઈ !

એમ આત્મા એમાં ગુણો, એની દશા, એમાં વિકાર શું છે એને પહેલા બરાબર જ્ઞાન દ્વારા નક્કી કરવું જોઈએ. કેટલી કિંમતે આત્મા મળે છે અને કેટલી કિંમત જોઈએ તેટલી અત્યાર સુધી ભરી નથી. એ પહેલું બરાબર નક્કી કરવું જોઈએ, નક્કી કર્યા પછી અનુભવ કાળમાં એ ખાતો હોય ત્યારે એ વિચાર રહેતા નથી. ઇ અહીં કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? કાંઈ સમજ્યો જ ન હોય પહેલા, સમજ્યા વિના આમ આમ કરવા બેસે એમાં શું સમજે ઇ ? ધ્યાન કરો, શેનું પણ ધ્યાન ? કઈ ચીજ છે, કેટલા ગુણ છે, આગળ કહેશે, જુઓ ! અંદર. ‘સુગુણકરંડ...’ એ તો સુગુણકરંડ (અર્થાત્) અનંત ગુણનો કરંડિયો છે આત્મા. સમજાય છે કાંઈ ? ‘રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર’ આવે છે ને ? જુઓને ! ‘રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર’ આખો રતનનો કરંડિયો ભર્યો છે. ‘સમંતભદ્રાચાર્ય’.

અહીં સુગુણકરંડ (કહે છે). ભગવાનઆત્મા એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં અનંતા અનંતા ગુણનો એ કરંડિયો છે. ખોલ એટલે ખા. સમજાય છે કાંઈ ? અંદર એકાગ્ર થા એટલે અનુભવ કર. પર ઉપર જેટલા વિકલ્પ જાય તેટલામાં તેટલો એ

અનુભવ થતો નથી. ભારે વાત ! માણસને અહીં પહોંચવું એને આકરું લાગે એટલે જાણે કોઈ બીજે રસ્તેથી મળી જાય (એમ ગોતે છે).

કહે છે, ‘પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપનો વિકલ્પ (ઉદ્યોત) પ્રગટ દેખાતો નથી.’ ‘ઉદ્યોત ન દિખે...’ એટલે છે નહિ, એનો અર્થ એમ છે. ‘પ્રગટ દેખાતો નથી...’ એટલે અબુદ્ધિપૂર્વક કોઈ વિકલ્પ હોય એની વાત નથી. ભગવાનઆત્મા...! રાત્રે કહ્યું હતું ને ? ધ્યાતા ધ્યાન ને ધ્યેય, એ વિકલ્પનો ભેદ નથી. ત્યાં (૯મી ગાથામાં) કહ્યું હતું ને ? ‘ચિદ્ભાવ કર્મ, ચિદેશ કરતા, ચેતના કિરિયા તહાં;’ ભગવાનઆત્મા ચૈતન્ય ભગવાન કર્તા અને શુદ્ધ-પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત આત્માની શુદ્ધ દશા તે આત્માનું કામ એ કર્મ, એ કર્તવ્ય, એ કાર્ય અને એ ચૈતન્ય પરિણમે છે, ચૈતન્ય પરિણમે છે રાગ નહિ, પુણ્ય નહિ, એ ચૈતન્ય જ્ઞાયકમૂર્તિ ભગવાન પરિણમીને જે ક્રિયા નિર્મળ થઈ એ ચૈતન્યની ક્રિયા. (એ) ત્રણ પ્રકારના વિચારમાં ભેદ રહેતા નથી. ઓ...હો...હો...! સમજાય છે કાંઈ ?

એમ અહીંયાં ત્રણનો વિક્ષેપ (નથી). પરંતુ એવો વિચાર રહે છે કે, ‘હું સદાય (દેગ-જ્ઞાન...) અનંત દર્શન, અનંત જ્ઞાન, અનંત સુખ અને અનંત વીર્યમય છું.’ તે પણ હજી વિકલ્પ છે ત્યારે આ વિચાર ચાલે છે. સમજાય છે કાંઈ ? નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણનું જ્ઞાન કર્યું હતું એ વિકલ્પ છૂટી ગયા. હવે આ હું છું એમ આવ્યું પણ છે હજી વિકલ્પ રાગ. હું અનંત દર્શનમય (છું). મારામાં અનંત દર્શન છે. દષ્ટા સ્વભાવ તે અનંત છે. જેનો સ્વભાવ હોય એને માપ-અંત હોય નહિ, માપ હોય નહિ, અમાપ વસ્તુ છે.

વસ્તુ દષ્ટા ગુણ અનંત દર્શન છે, અનંત જ્ઞાન છે. બેહદ જ્ઞાન છે. એકલો જ્ઞાન જ મૂર્તિ ચૈતન્ય સ્વભાવ, સર્વજ્ઞ સ્વભાવ, સર્વજ્ઞ સ્વભાવ એવો અનંત જ્ઞાન તે હું છું. હું અનંત સુખ છું, અનંત આનંદ છું. જુઓ ! આ પહેલાં વિકલ્પો (આવે છે). અનુભવ શુદ્ધોપયોગ થવા પહેલાં આ વિકલ્પોનો વિચાર હોય છે. આહા...હા...! ભારે ! ત્યાં તો ક્યાંય સાંભળવા મળે એવું નથી, નહિ ? ‘રતનગઢ’માં શું મળે ? ધૂળના રતન મળે. આ રતન મળે એવું છે ? આ ચૈતન્ય રતન. ચૈતન્ય રત્નાકર એમ ભગવાન કહે છે. ચૈતન્ય રત્નાકર – ચૈતન્યમાં ચૈતન્યના રતનનો સાગર ભર્યો છે ઇ. અનંતા...

અનંતા... અનંતા... અનંતા... અનંતગુણા ગુણો ! આકાશના પ્રદેશ કરતા અનંતગુણા ગુણ છે આત્મામાં. આકાશ જે સર્વ વ્યાપક છે, સર્વ વ્યાપક આકાશ, જેના માપ નથી, જેની હદ નથી એના પ્રદેશો જેટલા અનંત છે એથી એક આત્મામાં અનંતગુણા ગુણ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એમાં પણ આ ગુણ મુખ્ય છે એથી મુખ્ય વાત લીધી છે. અનંત ચતુષ્ટય.

હું અનંત દર્શન (સ્વરૂપ છું). હું રાગ છું ને પુણ્ય છું એમ નહિ, હું કર્મવાળો છું એમ નહિ. સમ્યક્ અનુભવ શુદ્ધોપયોગના કાળ પહેલા પણ હું રાગવાળો છું ને કર્મવાળો છું એમ નહિ. આહા..હા..! સમજાય છે કાંઈ ? હું તો અનંત આનંદમય છું. આહા..! કલેશની તો જ્યાં ગંધ નથી, અશાંતિના ભાવની જેમા ગંધ નથી. એવો હું અનંત આનંદના વાસથી વસેલું તત્ત્વ છું. એવો વિકલ્પ, મંદ રાગના વિકલ્પ દ્વારા પણ, મનના સંગ દ્વારા પણ આવો વિચાર શુદ્ધોપયોગની ભૂમિકા થવા પહેલા આવો એક વિચાર હોય છે. આહા..હા..! ભારે વાત ! સમજાણું કાંઈ ?

છ ખંડનો રાજા હોય, છન્નું હજાર સ્ત્રી હોય એ ધ્યાન કરવા બેસે ત્યારે આ પ્રમાણે વિચારે છે. હો એને ઘરે; છ ખંડનું રાજ મારામાં નથી. હું તો અનંત આનંદમય છું. એવો વિકલ્પ ઉઠે છે તો અનંત આનંદમય છું એવો વિકલ્પ હજી ઉઠ્યો છે, એ કાળે પણ હજી શુદ્ધોપયોગનો અનુભવ નથી. હજી આંગણું છે ઈ આંગણું હવે. એ આંગણું છોડીને ગરે ત્યારે અંદરમાં અનુભવ થાય. આંગણું કહતે હૈં ? આંગણું-આંગન કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા..!

વસ્તુ છે ને ? અને વસ્તુ છે તો અનંત ગુણ વસેલા છે. વસ્તુ છે તો અનંત ગુણ એમાં વસેલા છે. જેમ વાસ્તુ કરે તો વાસ્તુ કરે તો કોઈ મકાનમાં કરે કે કોઈ જંગલમાં કરતું હશે ? એમ વસ્તુ ભગવાનઆત્મા છે તો એમાં અનંત અનંત સંખ્યાએ ગુણ વસેલા છે. એમાં હવે પ્રવેશ કરવાનું વાસ્તુ કરવા, ઠરવા જાય છે. તે પહેલા આવો (વિકલ્પ આવે છે કે) હું તો અનંત આનંદમય છું. મારે બાયડી છે કે છોકરા છે કે રાજ છે કે કુટુંબ છે કર્મ છે કે હું રાગવાળો છું, પુણ્યવાળો છું, પાપવાળો છું એ વિકલ્પ નથી ત્યાં. સમજાણું કાંઈ ? એ તો આગળ રહિત કહેશે. ‘ચ્યુત કલનિર્તે.’ એ કહેશે.

હું આ..હા..! અસ્તિ મહાસત્તા ધામ ભગવાન હોવાપણાના ભાવવાળો પદાર્થ, હોવાવાળો (છે) તો હોવાવાળામાં હોવાપણું શું છે ? પછી નથી શું છે પછી કહેશે. કલનિર્તે રહિત છું, અશુદ્ધ આદિ વિકલ્પોથી તો હું રહિત જ છું. સમજાય છે કાંઈ ? ભારે વાત ઝીણી, ભાઈ ! આ માણસને લોકોને સમ્યગ્દર્શનનો ઉપયોગ શું ? શુદ્ધઉપયોગ સમ્યક્ કાળે સ્વરૂપચરણ-ચારિત્ર (શું) એની ખબર નથી. શુભભાવથી થશે આગળ જતાં શુદ્ધોપયોગ આઠમે થાશે, જાવ. એને કોઈ દિ' ચોથું ગુણસ્થાન થાય નહિ એને કોઈ દિ' આઠમું આવે નહિ.

કહે છે, એ અનંત અનંત... બધું ભૂલી ગયો. જે નય, નિષ્કેપ, પ્રમાણ વડે સાધક માનતો એ સાધકપણું પણ છૂટી ગયું. વિકલ્પથી સાધક માનતો કે, આ બધા વસ્તુને સિદ્ધ કરવાના સાધન છે, એ છૂટ્યા, રહ્યો આટલો વિકલ્પ. 'અનંત દર્શન, અનંત જ્ઞાન, અનંત સુખ, અનંત વીર્યમય છું.' પૂર્ણ વીર્યમય, પૂર્ણ બળમય, પૂર્ણ સામર્થ્યમય. મારા સામર્થ્યમાં અનંત સામર્થ્ય પડ્યું છે. અરે.. ! હું હીણો છું અથવા કર્મે મારું સામર્થ્ય હીણું છે એ તો અહીં વાત જ નથી. કર્મે મારું વીર્ય હીણું છે એ તો વાત છે જ નહિ પણ મારું વીર્ય નબળું છે મારે કારણે એ (પણ) અહીં નથી. સમજાણું કાંઈ ? આત્માના સ્વરૂપચારિત્રના કાળમાં આત્માનો અનુભવ, એ સમ્યગ્દર્શન થતાં (પહેલાં), સ્વરૂપનો અનુભવ થતાં પહેલાં એ વિચાર સમ્યગ્દષ્ટિને હોય છે કે સમ્યગ્દર્શન થવા પહેલાં અને અનુભવ જ્યારે જ્યારે થાય ત્યારે પહેલાં ધર્મી જીવને હું કર્મથી હણાયેલો છું, કર્મથી મારું જ્ઞાન હણાણું છે એ વિચાર એને હોતા નથી. તેમ મારું જ્ઞાન મારાથી હીણું છે એ પણ વિચાર નહિ. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ?

અંતર આત્માના અનુભવમાં, આત્માના સમ્યગ્દર્શનના અનુભવ કાળમાં, સમ્યગ્દર્શન એ અનુભવ કાળમાં મારું જ્ઞાન જ્ઞાનાવરણીએ હણ્યું છે એ વિચારના કાળમાં એ વિચાર હોતો જ નથી. હણાણું નથી, પણ મારું જ્ઞાન અલ્પ મારાથી થયેલું છે એ વાત પણ એના વિકલ્પમાં નથી. સમજાણું કાંઈ ? હું તો અનંત જ્ઞાનમય છું. વસ્તુ... દ્રવ્યદષ્ટિ કરવી છે ને ? અનંત અનંત જ્ઞાનમય ભગવાનઆત્મા છે એમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અનુભવના શુદ્ધોપયોગ કાળના પહેલાં આવો આત્માનો વિચાર કરે છે. આહા..હા..! પૈસાવાળો છું ને એમ અહીં નથી કહેતા. વાળા તો કેટલા વળગ્યા ?

પૈસાવાળા ને છોકરાવાળા ને બાયડીવાળા ને... વાળા વાળા કહતે હૈં ના ? વો પૈર મેં વાળા નીકલતા હૈ ના ? આહા..હા..!

સમ્યગ્દષ્ટિ ધર્મી જીવ આત્માના શુદ્ધ અનુભવના કાળ પહેલા કે એવું સ્વરૂપ ચારિત્રનું આચરણ-સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર, ભગવાન શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ, એના અંતર આચરણમાં સ્થિર થવા પહેલાં પણ આવી એની ભૂમિકામાં આવા વિકલ્પ હોય. અનંત જ્ઞાન છું. હીણું જ્ઞાન નહિ, અનંત જ્ઞાન છું. ઝીણું દર્શન, ઓછું દર્શન નહિ પૂર્ણ દર્શન છું. અલ્પ સુખ નહિ, દુઃખ તો નહિ, દુઃખ તો નહિ, અલ્પ સુખ પણ નહિ, અનંત સુખ છું. આહા..હા..! અનંત વીર્ય છું. વીર્યને અંતરાય કર્મે રોક્યું એ તો છે જ નહિ પણ વીર્ય મારાથી હીણું થયું છે એ પણ અનુભવ પહેલા એ વિચાર નહિ. આહા..હા..! પર્યાયદષ્ટિ ઉડાડવી છે ને અહીં તો ? સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાનઆત્મા સમ્યગ્દર્શનના અનુભવ કાળમાં ચોથે ગુણસ્થાને અનુભવ હોય છે, પાંચમે ગુણસ્થાને આત્માનો અનુભવ હોય છે ત્યારે પણ આત્મા અનુભવમાં આવ્યા પહેલા એના આવા વિકલ્પના વિચારની ધારા હોય. અનંત બળમય છું, મારા બળને મર્યાદા, હદ નથી. ભલે ક્ષેત્ર આટલું હોય, એટલું ક્ષેત્ર (છે) પણ એનો સ્વભાવ બેહદ.. બેહદ અચિંત્ય આનંદ, પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ બળ, પૂર્ણ જ્ઞાન-દર્શનમય છું. આહા..હા..! એટલી પ્રતીતિનો વિકલ્પ તો આત્માના સ્વરૂપાચરણ અનુભવકાળ પહેલાં આ ભૂમિકા એને આવે છે. આહા..! સમજાણું કાંઈ ?

‘(મો વિષે) મારા સ્વરૂપમાં અન્ય રાગ-દ્વેષાદિક ભાવ નથી.’ દેખો ! ભગવાનઆત્મા અનંત દર્શન, આનંદમાં અંતર અનુભવ કાળમાં જાય છે, અનુભવમાં જાય છે, પોતાના ઘરમાં જાય છે તે પહેલા રાગ, દયા, દાન, વિકલ્પ એ મારામાં છે જ નહિ. આહા..હા..! ઊંચી વાત છે, ભાઈ ! આ છેલ્લી. ખાસ નિર્વિકલ્પ આત્માના ઉપયોગનું ધ્યાન. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાનઆત્મા... હું તો બેહદ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમય (છું) અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ જે ઉઠે એ રહિત છું, એ સહિત નહિ. આહા..હા..! સમજાય છે કાંઈ ? પણ છે ને ? છે ક્યાં ? કોણ કહે છે ?

ભગવાનઆત્મા અનંત બેહદ આનંદ, જ્ઞાન, દર્શનનો દરિયો સમુદ્ર ચૈતન્ય રત્નાકર એમાં મેલ કેવો ? સમ્યગ્દષ્ટિ અનુભવ કરવા કાળ પહેલાં આવો વિચાર

કરે છે. આહા...! અહીં તો હજી એને અરે..રે.. ! આપણે તો કર્મવાળા છીએ ને શરીરવાળા છીએ ને રાગવાળા ને અરે.. ! એ તો પર્યાયદષ્ટિનો વિષય થયો, વસ્તુ ક્યાં આવી ? સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુ ક્યાં આવી ? વસ્તુ આમ ભગવાન પરમાનંદની મૂર્તિ, એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં શુદ્ધ ચિદાનંદ ભગવાનઆત્મા એવો હું રાગ, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રાગથી રહિત છું. એવો તો વિચાર શુદ્ધ ભગવાન આનંદનો અનુભવ, અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ કરવા પહેલા આવા વિકલ્પો એ ભૂમિકામાં આવે છે. આહા...! ‘મારા સ્વરૂપમાં (આન)...’ ‘આન’ આવ્યું ને ?

પરમાણ-નય-નિલેપકો ન ઉદ્યોત અનુભવમે દિગ્ધૈ;

દગ-જ્ઞાન-સુખ-બલમય સદા, નહિં આન ભાવ જુ મો વિર્જે.

આ તો ‘છ ઢાળા’ છે. મારા ભગવાનઆત્મામાં, એ અનુભવમાં ધર્મી જીવ અનુભવ થવા પહેલા આ વિચાર કરે છે ‘આન ભાવ જુ મો વિર્જે.’ નહિ. એ કર્મ શરીર તો નહિ પણ પુણ્ય ને પાપના રાગ જે થાય તે મારામાં નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? અને ‘(મૈં) હું સાધ્ય (અને મૈં) સાધક...’ દેખો ! એ સમ્યક્ અનુભવના આનંદ અનુભવ અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ.

અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ અનુભવ હૈ રસ કૂપ,

અનુભવ માર્ગ મોક્ષનો અનુભવ મોક્ષસ્વરૂપ.

ઇ અનુભવ. આત્માના આનંદના અનુભવમાં જે શુદ્ધોપયોગ પ્રગટે તે પહેલાંની દશામાં સાધ્ય વસ્તુ સ્વરૂપ, સાધક હું અને... સમજાય છે ? દેખો ! સાધક હું ને સાધ્ય વસ્તુ. પર સાધક તો નહિ. મૈં સાધ્ય-સાધક, ભાઈ ! એમ છે ને ? શું કહે છે ? સાંભળો ! હું સાધ્ય સાધક. સમ્યક્ અનુભવ પહેલા એ વિકલ્પનો વિચાર એવો હોય છે કે, એ રાગની મંદતા મને સાધક છે એમ માનતો નથી. નય, નિલેપ ને પ્રમાણથી જે વિચાર કર્યા એ મને સાધક છે એમ પણ માનતો નથી. હું સાધ્ય ને સાધક છું. જુઓ ! ખૂબી. હું સાધ્ય પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ કરનાર અને હું સાધક. મારા શુદ્ધ સ્વભાવનું સાધન સાધક હું જ છું. રાગ, પુણ્ય, દયા, વિકલ્પ એ સાધક-જ્ઞાધક છે નહિ. આહા...હા...!

હું.. છે ને ? 'મैं साध्य साधक मैं अबाधक, कर्म अरु तस्य इवनिर्ते;' હું સાધ્ય છું અને હું સાધક (છું)... જુઓ ! આ સાધકની વ્યાખ્યા. દુનિયા તોફાન કરે છે ને કે આ સાધક જોઈએ, આ સાધક જોઈએ. અરે.. ! સાંભળને હવે એ તો વ્યવહાર સાધનની વાત કરી છે. સાધન છે નહિ એને સાધન કહેવું એનું નામ વ્યવહાર છે. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદ ને અનંત જ્ઞાનનો અનુભવ કરવા પહેલા હું સાધ્ય અને સાધક હું જ છું. મારું આખું સ્વરૂપ તે સાધ્ય અને સાધકપણે પરિણમું છું એ સાધક હું જ છું. કોઈ વિકલ્પ સાધક છે, કષાયની મંદતા મને સાધક મદદ કરે છે અને હું પૂર્ણ સાધ્ય પરમાત્મા છું (એની) ના પાડે છે. એ..ઈ..! ભાઈ !

‘પંચાસ્તિકાય’નો સાધ્ય-સાધક. ઈ તો વ્યવહારની વાત થઈ. વ્યવહાર વખતે વિકલ્પ મંદ કષાય (હોય છે). શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વભાવનો આનંદનો અનુભવ હોય ત્યારે પેલા મંદ કષાયને સાધકપણું ‘પંચાસ્તિકાય’માં કહ્યું છે. એ અહીં ઊડાડી દીધું છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘મैं साध्य साधक मैं अबाधक,’ હું જ સાધ્ય સાધક (છું). અને કર્મ અને ‘तेना इणोना विकल्प रहित...’ દેખો ! કર્મ અને તેનું ફળ, જડ કર્મ અને તેનું ફળ રાગાદિનું જોડાણ થઈને થવું તે, અલ્પજ્ઞાન, અલ્પદર્શનનું જોડાણ થઈને થવું તે, એ ફળોના વિકલ્પ રહિત (છું), એ વિકલ્પ રહિત છું, ભેદ રહિત છું. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ? વિકલ્પ રહિત કેવો છું ?

‘(चित्पिंड)...’ ‘જ્ઞાન, દર્શન ચેતનાસ્વરૂપ...’ હું તો ચિત્પિંડ છું, ચિત્પિંડ-ચેતના છું. જ્ઞાન, દર્શન ભગવાનઆત્મા. પિંડ છું એમ કહ્યું છે. ચિત્પિંડ છું. પેલામાં સાધરણ જ્ઞાન, દર્શન લીધું. પિંડલો, પિંડ, જથ્થો, સમૂહ. એકલો જ્ઞાનનો પિંડ પુંજ છું. આત્મા જ્ઞાન પુંજ છું, જ્ઞાનનો ઢગલો છું.

‘ચંડ...’ ‘નિર્મળ તેમજ ઐશ્વર્યવાન...’ છું. નિર્મળ અને પૂર્ણ ઈશ્વર શક્તિવાન છું. હું જ ઈશ્વર પૂર્ણ સમર્થ છું. આહા..! એ અનુભવ થવા પહેલાં વિકલ્પમાં આવું આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ‘નિર્મળ તેમજ ઐશ્વર્યવાન...’ ‘ચંડ’ને ઉગ્રતા કીધી, ઉગ્રતા ગણી છે ને ?

‘અખંડ...’ ‘સુગુણોનો ભંડાર...’ હું ભગવાનઆત્મા અખંડ (છું). ગુણમાં ખંડ

શું ? અનંત જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણનો રત્નાકર પ્રભુ, અનંત ગુણનો હું કરંડિયો-ભંડાર છું. જેટલી કેવળજ્ઞાન આદિ ઋદ્ધિ પ્રગટશે એ મારા ભંડારમાંથી પ્રગટશે. ભંડારને ખોલીને એમાંથી નીકળશે. એ રાગને ખોલીને એમાંથી નીકળવાની નથી. આહા..હા..! ભારે ગોઠવ્યું છે પણ ! આ તો હિન્દી ભાષામાં ‘દૌલતરામજી’નું છે. ‘છ ઢાળા’. સમજાય છે કાંઈ ? સહેલામાં સહેલી ભાષામાં ગોઠવ્યું છે.

હું ભગવાનઆત્મા અનંત આનંદમય, મારા અનંત શુદ્ધ રત્નકંડમાં ભરેલું તત્ત્વ, કેવો છું ? ‘અખંડ સુગુણોનો ભંડાર...’ હું જ આત્મા અનંત ગુણનો ભંડાર છું. એ..ઈ..! આકરું (લાગે), સાંભળ્યું ન હોય. આવડો હું ? એવડો હું ? આપણે તો આ હણાય ગયેલા છીએ, કર્મથી હણાયેલા પામર છીએ. તું હજી આંગણમાં આવવાને લાયક નથી. સ્વરૂપના અનુભવ પહેલા આંગણું જોઈએ એ આંગણાંની પણ તારી તૈયારી નથી. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ?

‘અખંડ સુગુણોનો ભંડાર...’ આહા..હા..! એને હજી એનો વિશ્વાસ (આવતો નથી). એ રાગ, વિકલ્પ સહિતના વિશ્વાસમાં આવી ચીજ હોય છે. સમજાય છે ? એ મનના વિકલ્પ સહિત વિચાર હોય ત્યારે આવો આત્મા છે એમ હજી તો પ્રતીતમાં વર્તે છે. રાગ સહિત પ્રતીત, હોં ! અનુભવ પછી. સુગુણોનો ભંડાર. વળી ‘(કલનિર્તે), કલનિર્તે.’ ‘અશુદ્ધતાથી રહિત છું.’ બિલકુલ સામાન્ય જે રાગાદિ કહ્યું હતું એને હવે સમજાય છે ? બિલકુલ (રહિત છું). ‘આન’ કહ્યું હતું ને ? અનેરા. મારા સિવાય જે અનેરા છે, રાગાદિ અન્ય હતું ને ? ‘આન’ અન્ય ભાવ મારામાં નથી. પણ અહીં તો બધું જે આ રાગ-દ્વેષ બધા જેટલા વિકારી ભાવ આદિ છે એ બધી અશુદ્ધતાથી રહિત છું. આહા..!

એ વીર્યની પર્યાય, એ જ્ઞાનની પર્યાય, દર્શનની પર્યાય એટલું ત્યાં જોરથી વિકલ્પના સહિતનું કામ કરે, આવો છું પરથી રહિત છું. બધી અશુદ્ધતાથી રહિત છું. એવા એના વિકલ્પના જ્ઞાનમાં, વીર્યમાં એટલું જોર આવ્યું ત્યારે વિકલ્પ છૂટીને અનુભવમાં જાય ત્યારે વિકલ્પ રહેતા નથી. સમજાણું કાંઈ ?

અહીંયાં ‘દૌલતરામજી’એ મુનિપણાના અધિકારમાં આ લીધું છે. મૂળ તો મુનિપણાનો અધિકાર છે. કેમકે ચારિત્રની પ્રધાનતાથી અહીં વર્ણન કર્યું છે. પણ જે

પહેલું સ્વરૂપાયરણ છે એ તો ન્યાંથી શરૂ તો થઈ ગયું છે. ‘પરદ્રવ્યથી ભિન્ન આત્મદ્રવ્ય અચિ ભલા હૈ’ આતા હૈ ના ? ઇ ગાથા થઈ, ઇ ગાથા છે આમાં. એમાં લીધું ને ?

एकत्वे नियतस्य शुद्धनयतो व्याप्तुर्यदस्यात्मनः

पूर्णज्ञानघनस्य दर्शनमिह द्रव्यान्तरेभ्यः पृथक् ।

એ (‘સમયસાર’નો) છઠ્ઠો કળશ છે. સમજાણું ? એમાંથી લીધું છે. બારમી ગાથા(નો કળશ છે). ‘દ્રવ્યાન્તરેભ્યઃ પૃથક્’ એમાં એ વાત આવી ગઈ છે. બધા દ્રવ્યથી, રાગથી પૃથક્ મારી ચીજ છે એમ જે અનુભવ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થવું એ નિર્વિકલ્પ પ્રતીત અને અનુભવ છે. દર્શન પ્રધાનતામાં એ કથન છે. અહીં આમણે ચારિત્રપ્રધાન કથનમાં આ નાખ્યું છે. પણ સ્વરૂપાયરણ-ચારિત્ર તો ચોથે ગુણસ્થાનથી શરૂ થઈ ગયું છે. એની વિશેષતાનું વર્ણન અહીં મુનિપણામાં નાખ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? કોઈ કહે કે, ચોથે ગુણસ્થાને સ્વરૂપાયરણ ચારિત્ર ન હોય, એમ નથી. ઇ તો ભાઈએ લખ્યું છે, કાલે કીધું ને ? ‘જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા’. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કોને કહેવો ? કે સ્વરૂપાયરણને ઘાતે તેને અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કહેવો. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! એમ આવે છે. ‘જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા’ પણ એ બધા બીજાના વ્યાખ્યાન, ટીકા (છે, એમ કહે). અરે.. ! સાંભળ ને.

મુમુક્ષુ :- ‘ધવલ’માં છે.

ઉત્તર :- બધામાં છે, ઘણે ઠેકાણે છે. ચોથે ગુણસ્થાને સ્વસંવેદન આપણે નહોતું આવ્યું ? ‘પરમાત્મ પ્રકાશ’. સ્વસંવેદન ચોથાથી શરૂ થઈને બારમે છઠ્ઠસ્થને ઘણું હોય છે. તેરમે કેવળજ્ઞાન. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનઆત્મા..! હજી એને એના જ્ઞાનની એ શું ચીજ છે એની ખબરું ન મળે અને એને અનુભવ ને સમ્યગ્દર્શન થાય અને ધર્મ થાય, ક્યાંથી ધૂળમાંથી ધર્મ થાય ? સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, અમે તો સુગુણનો ભંડાર ને અશુદ્ધતાથી રહિત (છીએ). અસ્તિ-નાસ્તિ કરી નાખી. અનેકાંત કર્યું. આમાં તો એ વાત છે. એ છે ને અધિકારમાં ? એ ગાથા. ‘उदयति न नयश्री’ એમાં છે ને ? ‘અનુભવકી દશા મેં સૂર્યકા દૃષ્ટાંત’ એમ કરીને ‘બનારસીદાસે’ આ ‘उदयति न नयश्री’ શ્લોક છે એમાં નાખ્યું છે.

जैसे रवि-मंडलके उदै महि-मंडलमें,
 आतप अटल तम पटल विलातु है।
 तैसें परमातमाकौ अनुभौ रहत जौलौं,
 तौलौं कहूं दुविधा न कहूं पच्छपातु है।
 नयकौ न लेस परवानकौ न परवेस,
 निच्छेपके वंसकौ विधुंस होत जातु है।
 जे जे वस्तु साधक हैं तेऊ तहां बाधक हैं,
 बाकी राग दोषकी दसाकी कौन बातु है॥१०॥

નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ પણ જ્યાં પહેલા નક્કી કર્યું હતું એ પણ જ્યાં બાધક છે તો વળી રાગની મંદતાના બીજા પરિણામ એને સાધક થાય એ વાત છે નહિ. આ તેરમી ગાથાની શરૂઆતમાં આ વાત લીધી છે. ‘મૂદત્યેનામિગદા’ એ કાંઈ મુનિની વાત નથી ત્યાં. એ દેવાનુપ્રિયા ! આ તેરમી ગાથાની વાત છે, ભાઈ ! પણ ભૂતાર્થનયથી આત્માને જાણે તેને ત્યાં સમ્યગ્દર્શન કીધું. બસ ! એની અહીં વાત છે આ. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- મુનિને હોય એ બધું લાગુ પડે...

ઉત્તર :- બધું લાગું પડે. એ તો વળી આચરણને માટે. જેટલા આચરણ મુનિને હોય એનો એક અંશ શ્રાવકને હોય. કહો, સમજાણું આમાં ?

અહીં કહે છે કે, ભગવાનઆત્મા પોતાનું સ્વરૂપ, સ્વરૂપ, એનું આચરણ, સ્વરૂપ એનું આચરણ. આ પુણ્ય-પાપનું આચરણ એનું સ્વરૂપાચરણ છે ? ત્યારે સમ્યગ્દર્શનમાં સ્વરૂપાચરણ ન પ્રગટે તો સમ્યગ્દર્શન કેવું ? એ વિકારનું આચરણ તો અનાદિનું છે. કહો, ભાઈ ! પર સ્વરૂપનું આચરણ અને સ્વ સ્વરૂપનું આચરણમાં તો ઉગમણો-આથમણો ફેર છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ વિભાવ પર સ્વરૂપાચરણ છે, પરભાવ આચરણ છે. એ પરભાવ આચરણ ધર્મ છે ? આત્મા જે અનંતકાળથી પર સ્વરૂપના આચરણથી ખસીને એમાંથી સ્વરૂપમાં આવ્યો ત્યારે એના સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થયા વિના આચરણ

ક્યાંથી પ્રગટે ? ક્યાંથી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન પ્રગટ થાય ? સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો એ જ કહ્યું, ભગવાનઆત્મા સુગુણનો કરંડિયો-ભંડાર છું. અનંત આનંદ આદિ ગુણનો ભંડાર અને ‘કલનિતૈં ચ્યુત...’ હું પોતે જ અશુદ્ધથી ચ્યુત છું. મારા સ્વરૂપથી જ હું અશુદ્ધથી ચ્યુત છું. શું (કહ્યું) ? મારા સ્વરૂપથી જ અશુદ્ધથી ચ્યુત છું. ખસેલો, ચ્યુત એટલે રહિત. હું પૂર્ણાનંદ જ્ઞાનથી સહિત, હું પોતે અશુદ્ધતાથી ચ્યુત થયેલો એટલે રહિત જ છું, રહિત જ છું. આહા..હા..! અરે.. ! એ વાત સાંભળવા મળવી મુશ્કેલ પડે. ઇ સાંભળે નહિ ને વિચારે નહિ ને મનન કરે નહિ ને અંદરમાં પ્રયોગ કરે નહિ અને એને ધર્મ થઈ જાય. એમ ને એમ રખડે છે અનંતકાળથી. કહે છે હું તો અનંત ગુણનો કરંડિયો-ભંડાર છું. મારામાં અશુદ્ધતા રહિત છું, હું પોતે જ અશુદ્ધતા રહિત છું. એ આત્મા કહેવાય છે. સમજાણું ?

ભાવાર્થ :- ‘આ સ્વરૂપાચરણ-ચારિત્ર વખતે સાધકને આત્મ-અનુભવમાં...’ એ સાધક આમાં લખ્યું છે, હોં ! પહેલા એક ફેરી કહ્યું હતું. આમાં કહ્યું હતું, પહેલું લખ્યું છે, આમાં લખ્યું. ‘આત્મ-અનુભવમાં પ્રમાણ, નય અને નિક્ષેપનો વિકલ્પ તો ઊઠતો નથી...’ વિકલ્પ નામ રાગની વૃત્તિનું ઉત્થાન સ્વરૂપના અનુભવમાં હોતો નથી. ‘પણ ગુણગુણીનો ભેદ પણ હોતો નથી...’ લ્યો ! હું ભગવાનઆત્મા અનંત ગુણવાળો અને આ અનંત ગુણ એવો પણ ભેદનો વિકલ્પ ત્યાં નથી. ગુણ-ગુણીનો ભેદનો વિકલ્પ પણ શુભરાગ છે, શુભઉપયોગ છે, એ શુદ્ધઉપયોગ નથી. આહા..હા..! ‘એવું ધ્યાન હોય છે.’ એવી એકાગ્રતા શુદ્ધ સમકિતમાં અનુભવમાં હું ગુણી અને આ ગુણ એવા ભેદનો શુભરાગ પણ હોતો નથી. શુદ્ધોપયોગ હોય છે. એ તો શુભરાગ છે, એ તો શુભઉપયોગ છે. અંતરના ધ્યાનમાં તેને શુભરાગ ગુણ-ગુણીના ભેદનો નહિ ને એકલો શુદ્ધોપયોગ હોય છે.

‘પ્રથમ એવું ધ્યાન હોય છે...’ જુઓ ! ‘કે હું અનંતદર્શન-અનંતજ્ઞાન-અનંતસુખ અને અનંતવીર્યરૂપ છું, મારામાં કોઈ રાગાદિક ભાવો નથી.’ ‘આન’માં આવી ગયું ને ? ‘આન’માં. ‘હું જ સાધ્ય, હું જ સાધક છું...’ દેખો ! હું રાગાદિ રહિત, અશુદ્ધતાથી રહિત એવો શુદ્ધભાવ જ સાધ્ય અને સાધક એ હું જ છું. નિશ્ચય સાધ્ય-સાધક કહ્યા હતા. સમજાણું કાંઈ ? સાધ્ય નિર્મળ પૂર્ણ અને સાધક રાગ એ અહીં નહિ. પૂર્ણ

નિર્મળાનંદ આત્માની દશા તે સાધ્ય છે અને હું જ નિર્મળાનંદ ને એનો સાધનારો હું અપૂર્ણ નિર્મળ દશા એ હું સાધક છું પણ સાધક ને સાધ્યમાં મારી દશા જ બેયમાં નિર્મળ છે. સાધકમાં રાગની મંદતા સાધક અને પૂર્ણ સાધ્ય, એમાં હું છું નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

‘તથા કર્મ અને કર્મના ફળથી જુદો છું.’ આઠ કર્મથી તો જુદો પણ આઠેયના ઉદયના ફળથી જુદો. ઓ...હો... ! ૧૪૮ પ્રકૃતિ લીધી ને ? ૧૪૮ પ્રકૃતિ તો નથી પણ એના તરફની વર્તમાન પર્યાયનું જોડાણ થઈને મારામાં હીણી દશા (થાય) એ (પણ) નથી. સમજાણું કાંઈ ? ઈશ્વરની ગાદીએ બેસવા જાય છે ત્યાં અણઈશ્વરતા કેવી ? સમજાણું ? હું ‘કર્મ અને કર્મના ફળથી જુદો છું. જ્ઞાન-દર્શન-ચેતનાસ્વરૂપ નિર્મળ ઐશ્વર્યવાન,...’ હું જ્ઞાન જાણનાર, દર્શનસ્વરૂપ, ઐશ્વર્ય બળવાન (છું). ‘તેમ જ અખંડ સહજ શુદ્ધ ગુણોનો ભંડાર...’ લ્યો ! હું તો અખંડ ગુણ(નો ભંડાર છું). ગુણમાં ખંડ કેવા ? એકરૂપ ગુણ અખંડ ગુણ છે.

દ્રવ્ય અખંડ એક સંપૂર્ણ હોવાથી તેનો જ્ઞાનાદિ સ્વભાવ સંપૂર્ણ છે. ‘શ્રીમદ્’ લખ્યું છે ને ? ‘શ્રીમદ્’નો ટૂકડો છે. જીવદ્રવ્ય એક અખંડ સંપૂર્ણ હોવાથી તેનું જ્ઞાન આનંદ આદિ સામર્થ્ય સંપૂર્ણ છે. જે સંપૂર્ણ વીતરાગ થાય તે સંપૂર્ણ સર્વજ્ઞ થાય. એ ટૂકડો છે. આપણે ‘સ્વાધ્યાય મંદિર’માં ખૂણામાં છે.

જીવ એક અખંડ એમ ગુણ એક અખંડ એમ લેવું. ત્યાં જીવને આખું દ્રવ્ય લીધું છે. અહીં પણ ગુણ એક અખંડ (લીધું છે). ગુણ અખંડ (છે). ગુણમાં ખંડ કેવા ? જ્ઞાન અખંડ, દર્શન અખંડ, આનંદ અખંડ બધું થઈને દ્રવ્ય અખંડ. સમજાણું કાંઈ ? આહા...હા...! જ્ઞાન-દર્શન-નિર્મળ (તેમજ) અખંડ તે પણ સહજ. સ્વભાવ જ મારો અખંડ એવો છે. એવા શુદ્ધ ગુણનો હું ભંડાર છું. સમજાણું કાંઈ ?

ભંડાર... ભંડાર પહેલા કહ્યું હતું ને ? નિધિ. સાતમામાં કહ્યું હતું, સાતમા શ્લોકમાં કહ્યું હતું ને ? સાતમાં નહોતું આવ્યું ? એ આવ્યું. ‘સુનિયે સ્વરૂપાયરન અબ; જિસ હોત પ્રગટે આપની નિધિ, મિટૈ પરકી પ્રવૃત્તિ સબ.’ એ સાતમાં શ્લોકની છેલ્લી બે (કડી) હતી. એનો ને એનો સાતમો શ્લોક છે ને ? ‘સુનિયે સ્વરૂપાયરન અબ; જિસ હોત પ્રગટે આપની નિધિ,’ જુઓ ! પૈસા-બૈસાની નિધિ નથી આમાં, ભાઈ !

આહા...હા...! એને પૈસાની ક્યાં પડી છે ? કહો, સમજાણું ? ભગવાન આત્મા...! કહે છે કે, સ્વરૂપાચરણ ને સાંભળો કે જેથી આત્માની નિધિ પ્રગટ થાય. ‘મિટ્ટે પરકી પ્રવૃત્તિ સબ.’ આ વિકલ્પ આદિની પ્રવૃત્તિ મટીને સ્વરૂપના આચરણની પ્રવૃત્તિ થાય. એને ભગવાન મોક્ષનો માર્ગ અને એને અનુભવ કહે છે.

‘આશય એ છે કે, સર્વ પ્રકારના વિકલ્પોથી રહિત...’ ટૂંકું કર્યું. ‘નિર્વિકલ્પ આત્મસ્થિરતાને...’ નિર્વિકલ્પ આત્મસ્વરૂપને સ્થિરતાને ‘સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર કહે છે.’ આ ચારિત્ર ચોથાથી અંશે પ્રગટ થાય છે. પાંચમે વિશેષ, છઠ્ઠે વિશેષ, સાતમે વિશેષ કરીને કેવળજ્ઞાનમાં પૂર્ણ (પ્રગટ થાય છે). એ સ્વરૂપાચરણ-ચારિત્ર જ મોક્ષનો માર્ગ છે.

(વિશેષ કહેશે...)

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

